

Небојша Р. Кузмановић^[1]

Архив Војводине
Нови Сад (Србија)

УДК 32:929 Калајић Д.
Прегледни научни рад
Примљен: 14.11.2025.
Прихваћен: 11.12.2025.
doi: 10.5937/napredak6-62791

Драгош Калајић – Српско критичко становиште о западној култури и цивилизацији

Сажетак: Кроз приказивање новинских текстова Драгоша Калајића који за предмет имају рат, као и наглашавањем Калајићевог учешћа у ратним сукобима током 1992–1995. године, аутор настоји да укаже на базични корпус вредности који је Калајића водио кроз живот и који је ватрено бранио, као и на виши, књижевни квалитет његових ратних репортажа. Анализирајући Калајићево разумевање рата и места које писцу у рату припада, аутор даје јасну слику Калајићевог „идеалног“ ратног извештача, „писца бога Марса“. Посебну пажњу поклања Калајићевим запажањима у вези са карактером и духовном снагом бораца, који су главни носиоци вредности о којима оставља траг. У закључку аутор даје и личну процену квалитета Калајићевих ратних забележака, али и карактера ратног извештача-писца који иза њих стоји.

Кључне речи: Драгош Калајић, рат, Сент Егзипери, Крајина, аристократија

Драгош Калајић (1943–2005) није био левичар, у то коначно нема никакве сумње будући да је питање социјалне правде и поштовања људске личности и права није разрешавао у идеалном свету једнаких који се у пракси увек извртао у диктатуре, тоталитаризме и разарања, најпре идентитета народа, а потом и самих народа. Но, Драгош Калајић, онај којег сам познавао и са којим сам у неколико наврата одлазио на ратишта широм Републике Српске Крајине и Републи-

ке Српске, био је практичар. У томе се, рекли би неки, налази тачка његовог могућег сусрета са идеолошким непријатељем, којег је Драгош, као уосталом и све непријатеље српског народа, Истока и Евроазије, посматрао само као спољашњу манифестацију, инкарнацију „невидљивог“ непријатеља, како то одлично пише Никодим Светогорац.

Калајић је, дакле, био практичар. Он није писао ради писања, није се заносио потребом

[1] kuzmanovic62@gmail.com

да покаже раскошност свог знања и списатељског талента који су били неоспорни. Све што је писао, сматрао је, требало је да доживи своју практичну примену, да покаже могућност једног другачијег мишљења, живљења и коначно рада, незатвореног у изоловане историјске балоне, већ живо повезаног с проблемима с којима се његов народ суочава у историји што се одиграва сада и овде. Све што је написао, сведочио је Калајић, поникло је из праксе; из историјских „истина“, којима сведочимо варљивим очиним видом и Истине која се осећа духом и душом, Истине која се наслућује и сагледава тек када се одбаци претпоставка да је материјални контакт са светом једини, оне истине која се под именом „традиција“ крије дубоко из разматавања траке.

Драгошево настојање да, с једне стране, за свој рад пронађе праксу и да га пракси врати, а с друге, да се од ње ипак одвоји као од нечега суштински варљивог, попут песка на сунчаним плажама, међу чијим зрнима тек каткад засија бисер, имало је, како је то једном приликом приметио и Миша Ђурковић, дубоке импликације на „конкретна питања из области политике, међународних односа или популарне културе“ (Kalajić, 2024a, str. 11).

Управо отуда, поштујући самог Драгоша, пре него што нешто проговоримо о његовим светлим ликовима из ратних дана, о јунацима и онима који то нису, с којима се сусретао на првој линији фронта, а који ће оживети и пред свима вама који стигнете до последње странице ове књиге, треба објаснити на који начин је Драгош разумевао борбу у којој су се Срби нашли почетком последње деценије прошлог века. Треба одредити за шта су се то они борили и, коначно, шта о рату

као расплету (никада коначном) драме савременог човечанства, узроковане једном лажном тезом о крају историје, Драгош закључује као мислилац, а шта као ратни репортер-књижевник.

Традиција и практична решења: против чега се Срби боре

Калајићево разумевање рата и његовог места у историји не може се схватити ако се не обрати пажња на његово разумевање Европе, која није само „издана“ већ је, упркос дезинтеграцији којој је подвргнута, а којом се управља у складу с потребама колонизатора, оличених у господарима, „англо-америчком естаблишменту и тајним друштвима“ и слугама, оличеним у „Европској заједници“, уједно и „империја будућности“ (Kalajić, 2024, str. 11). Као што ни идеја Европе није само растакање у исто време и стварање новог које по правилу долази након сваке трулежи, смрти и распадања, тако ни рат за Калајића није само уништавање већ је и моменат у којем се рађа ново, радикално другачије од старог које нестаје.

Свођење историје на материјално, физички опипљиво и опазиво, сматра Калајић, највећа је замка. Њу као „истину“ потурају оне структуре које, свесне исправности овог оштроумног запажања, за једини циљ имају да, перманентним проширењем сопственог система меке моћи, одржавају свет у стању у коме јесте (Kalajić, 2024, str. 17). Због тога Калајић, као неко ко долази из културе која, желела она то или не, руковођена духовном силом коју не може да контролише (али може да проба да буде у њеној близини, што је једини гарант преживљавања и победе),

изнова и изнова стаје у фронт одбране „окупираног простора“. Покушава да на Западу, на којем борави, пронађе она упоришта која не би ојачала његово лично утврђење (јер то, коначно, није ни потребно), већ би, с једне стране, посведочила Западњацима да оно што Срби раде могу пронаћи и у својој култури, док би Србима била доказ више да их у борби коју тако нерационално воде („презирући људско ништавило и плетење безумне скупштине“, рекао би Његош), ипак прате (и у томе за њима касне) нешто рационалнији и хладнији западњаци, они који су остали ускраћени за величину Косова и лазаревског опредељења за Царство небеско.

Стога не чуди то што Драгош своје учитеље налази (и) у оним западним ауторима који се опиру комунистичком банализовању стварности. За његово време и његову генерацију то, можда, није било широко распрострањено, али ни превише чудно. „Чудно“ је било пак, и до данас остало предмет спора који са Калајићем има овдашња грађанштина, то што он одлази корак даље, везујући се за оне „прогоњене, егзорциране, скрајнуте и непожељне“, који су, критикујући на Западу толико развијену идеологију „потрошње“, били отерани на маргину сопствених заједница (Kalajić, 2024, str. 13). Једина њихова „кривица“ била је та што су разумели да између комунизма и капитализма нема суштинске разлике. Оба погледа на свет, дубоко материјалистичка, без икаквог дубљег разумевања историје, обележена

су „модерним нихилизмом и демонијом економије, које западна цивилизација, међутим, представља као свет прогреса, ослобођења и испуњености“ (Kalajić, 2024, str. 14).

Па ипак, Калајићу то „отпадништво“ не смета. У својеврсној усамљености, „самости“, у том готово монашком удаљавању од света које резултира склањањем у пустињу и испосницу, из које се излази и полази у рат, он препознаје не само борбу коју, дубоко свестан Истине, води унутар свог народа већ и борбу коју, коначно, води против својих непријатеља, уједно и непријатеља Евроазије и његовог народа. У свету којим доминира „просветитељски модел“ пожељно је и једино исправно бити „декадент“, презрен, конзервативан и одбачен (Kalajić, 2024, str. 14). Остајући „сам“ и дубоко разумевајући „самост“ у којој се његов народ нашао у данима скидања маске и ступања на сцену новог-старог Режи́сера драме човечанства, Калајић се јављао у *Дуји*^[2] рубриком „Један поглед на свет“, коју смо ми, његови познаници, ученици, поштоваоци и пријатељи с нестрпљењем чекали. Дobar део генерације којој и сам припадам дивео се Драгошевом аристократском, готово махијевском односу^[3] према свету који није разумео оно што он говори и у чему су се Срби и Евроазија нашли. Ми смо тражили и Драгош нам је давао слику живота која се „радикално разликовала од успостављене, економизмом и прогресом обележене стварности и човека заробљеног тим оквирима“ (Kalajić, 2024, str. 81).

[2] *Дуја*, чувени београдски магазин, први илустровани лист покренут у Југославији после Другог светског рата. Излазио је, с неким прекидима, од 1945. до 2003. године.

[3] За оне који можда не знају: Томас де Махи (1744–1790), маркиз од Фавраса, читајући пресуду која га је водила у смрт, револуционарима је смирено и с презрењем поручио да у тексту који су му предочили постоје три словне грешке.

Прилично пластично и без онога што од здраве филозофије води у безумно филозофирање, Калајић је кроз ступце и шлајфне поручивао да је главни противник Европе био и остао атлантизам, који је он „поистовећивао са јудео-протестантизмом“ (Kalajić, 2024, str. 38).

Тај противник, који свој корен има у демонском обожавању економије – закључио је Калајић, посматрајући идеолошке узорне противника, његове практичне претече, као и искуство сопственог и других народа у другој половини XX века – не показује вољу да било кога остави слободним. Он суштински нема савезника, њему нису потребни пријатељи, већ робови (овде би требало размислити о Марксовој идеји да капитал нема пријатеља и да је његов једини циљ укрупњавање, до потпуног монопола или уништења света). Ако не прихвате да постепено изумру дубоко анестезирани идејом о „победи“, „прогресу“ и „слободи“, ти робови биће осуђени на бруталну, телевизијску смрт, попут оне које смо се нагледали у мученичкој Сирији, а која није тако неподношљиво банална само да би понизила жртву (питање је да ли то уопште и чини), већ да би застрашила свакога ко и помисли да устане из коме у којој је заробљен (Kalajić, 2024, str. 139).

Нама, који смо се тих деведесетих година нагледали баналних смрти, Драгош је сведочио да оне, за разлику од смрти из Баљковог култног документарца, ипак нису биле безвредне. Свестан значаја сваке своје речи, Калајић нам је указивао на то да смрти на фронту имају неупоредиво дубљи и виши смисао од ликвидације Кнелета која, извршена у неком београдском хотелу, представља једину будућност светосавске душе ако допусти да буде новцем демонизована.

За разлику од сатанистичких ликвидација по улицама Београда, смрт на фронту, поручивао нам је Калајић, била је израз презира према демону економије, спрам којег су Срби, благодарећи свом православљу (а мимо њихове личне воље), у доброј мери били имуни. Као део простора који се од „веберовско-протестантског“ и разликује својим односом према материјалистичком, Срби су, поносно је писао Калајић, водили рат за спас човечанства. У том сукобу они нису бранили (само) себе, већ су, као својеврсна предстража Русији, главној мети подемоњеног Запада – куповали време за руско усправљање и скупа са уснулом Москвом били катехон. Зато за Калајића рат није вођен тек за села у Подрињу, Семберији, Банији, на Кордуну, у Лици, Славонији и Далмацији. Био је то, са ове дистанце могу рећи (управо захваљујући Калајићу) и остао, израз геополитичке и цивилизацијске супротности, која тек треба да доживи своје велико разрешење (Kalajić, 2024, str. 38).

Учећи нас о правој природи рата који се одвијао пред нама, а у којем су многи од нас и учествовали (директно или посредно), загладенима у „револуцију“, коју је доносио не више хипи покрет, већ контракултурни (мислили смо) британски и амерички панк, Калајић нам је поручивао да у алкохолу и глумљењу револуције нема ничег аутентичног. Лондон, Њујорк и Вашингтон, у које смо били загладени, а са којима смо се нашли у рату, поручивао је Калајић, не марећи превише за то како ћемо реаговати, нису никакве велелепне престонице човечанства, нити гнезда из којих ће излетети дубински преображај света, већ центри у којима се (иако су и сами поробљени) кују златни окови, којима се слободни народи држе у покорности.

„Моћне“ престонице Запада нису ништа више до обичне „лабораторије“ новог светског поретка, чији су само покусни кунџићи они српски непријатељи постројени на терену (Kalaјић, 2005, str. 6). У тој чињеници, што открива и трагедију наших непријатеља, који, хтели то они или не, састрадавају са нама, Калајић не налази ништа чудно. Таква улога, сматра он, Загребу и у Загреб загледаним српским непријатељима и припада; њен је корен на много дубљем, метаисторијском плану. Западни, римокатолички свет поништио је Христосово одрицање и као једини простор у којем тежи да докаже своју правоверност, попут „јудео-протестаната“, прихватио материјални свет, свет којим доминира демон економије и фактичке политичке моћи.

Чињеницом да припадају Цркви коју Запад није кооптирао (за разлику од протестантске) и није корумпирао (за разлику од католичке), Срби су, поручивао нам је у лице Драгош, остали изван распадајућег света и његов су проблем, чак већи него што је то чињеница труљења Запада. Као што су, гоњени својом подемоњеном природом, покатоличени Срби из Херцеговине били први када је требало убијањем поништити доказ о сопственом паду, тако је и у материјализам и нихилизам уроњени колективни Запад повео рат против Евроазије као простора у којем се демон економије сматра страним телом (што не значи да и ту није успео да продре).

У том рату, чији су актери били и Срби, сукобила су се два светоназора: један је био израз луциферијанске гордости и тезе да је човек мера ствари, а други се заснива на идеји да људска права могу бити заиста задовољена тек пошто се изнад њих поставе божанска. Увођење хијерархије,

сматрао је Калајић, није никакво поковање, већ једини пут ка слободи. Човек Истока појам слободе не одређује као пуко испуњење нарцисоидне потребе да своју задовољштину доведемо до краја, самопроглашени за меру свих ствари, већ као проналазак спасења. (Да ствар буде гора, такво нарцисоидно задовољење није ни могуће будући да капитализам стално фабрикује нове „потребе“ без којих „није могуће“ бити задовољан.)

Из коме у којој смо били Калајић нас није будио мајчински, тихо, да нас не уплаши. Није настојао да нам учини што лакшим сусрет са светом чија је логика супротна оној у коју падамо, а не паднемо, ударамо о плочник а не распадамо се. Он је то чинио мушки, војнички, не марећи за шок у који можемо упасти. Поручивао нам је да, упркос историјском искуству, које је мојој генерацији додатно појачавано партизанским филмовима, а упркос и тренутном стању ствари, које је појачавано оном тужном хрватском „Данке, Дојчланд“, Срби могу и морају тражити модел сарадње са уједињеном Немачком. Желео је да верује да ће се та Немачка, кад-тад, „еманциповати од америчке окупације“ (Kalaјић, 2024, str. 18). Чини се да тек сада, упркос настојању званичног естаблишмента да их угуше и прогласе „екстремним“, можемо чути прве еманципаторске гласове из Берлина.

Лупајући нам шамаре отрежњења, Драгош је без милости писао о улози америчких банкара у обарању руског царства и доприносу који су српски сарајевски атентатори 1914. дали светској припреми за цивилизацијски колапс, започет 1917. (Kalaјић, 2024, str. 127). Последице су се осећале и у југословенској крвавој драми, чији смо били сведоци и учесници.

Но, не треба се заваравати! Калајићу није било жао што Југославија нестаје. У свом разумевању трагике братоубилачког рата^[4] (која је нама на моменте била потпуно несхватљива и неприхватљива) и у откривању потребе атлантистичких кругова за таквим ратовима, Драгош је био доследан у уверењу да је држава Јужних Словена замишљена као продужена рука западњачке масонерије и да је морала нестати (Kalajić, 2024, str. 124). На том простору требало је створити нову форму заједнице, са потпуно измењеним унутрашњим карактером („словенска цивилизација“ и идеја „словенског капитализма“, са селом и за другом у свом епицентру, која би имала довољно снаге да се одупре „цивилизаторским“ мисијама западњаштва), која би по логици ствари била усмерена ка Русији (Kalajić, 2024, str. 217). Једнако тако, Драгош се надао рођењу нове Русије, која би, уверавао је, требало да раскрсти са својим антигерманством и да се, упркос околностима које томе нису ишле наруку, окрене ка Берлину.

Конечно, борба коју су Срби водили, поручивао је Калајић, имала је и своју „земаљску“ димензију (отуда и нужност мушког буђења из сна). Била је то, а и данас је, борба за српску геополитику. Миломир Степић је потпуно у праву када констатује да је Калајић био једна од „најзаслужнијих личности“ за ренесансу српске геополитике (Kalajić, 2024, str. 31).

Постављајући српско питање као геополитичко, Калајић је поставио тезу о могућности постојања интегралистичког српског национализма, који не зависи од промењивог фактичког стања

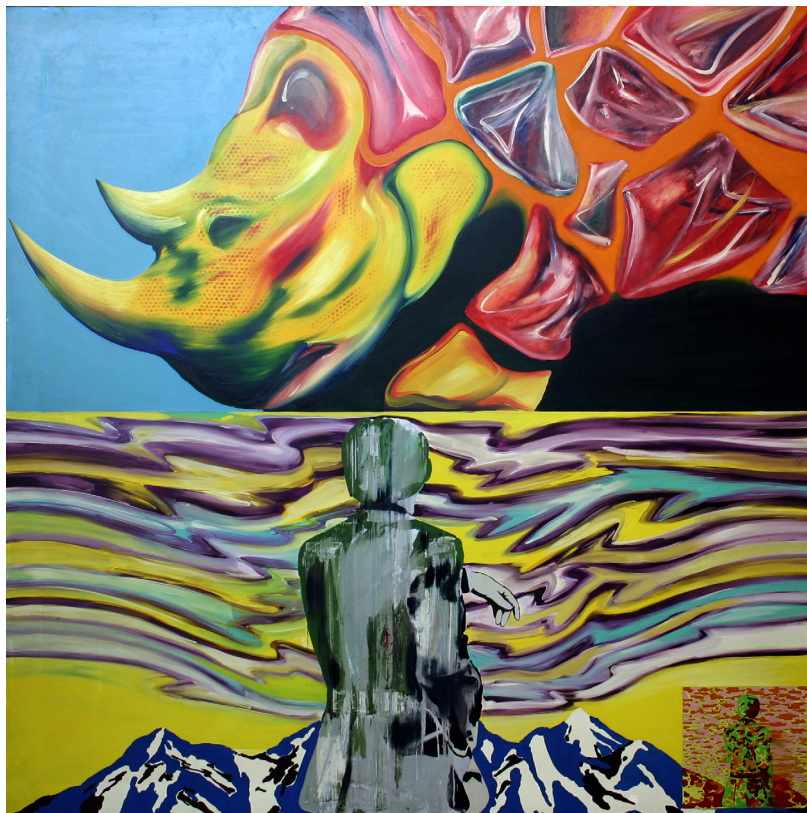
на терену и не распарчава отаџбину, чак ни онда када, три деценије након изгона из Крајине, Срба више готово да и нема на просторима са којих је током ратних година Калајић упућивао своје позиве за наставак борбе (Kalajić, 2024, str. 43–44).

Данас, када нам је на делу српског етничког простора културна политика постала, ако не једино, а оно главно оруђе којим се можемо служити, ова Драгошева идеја поново постаје актуелна. Тамо где је могуће водити политичку борбу, дужни смо, ако следимо оно што нам је Драгош Калајић оставио у аманет, да је водимо. Без страха и задршке. Увек свесни да ратови у којима смо нису ратови за простор, већ за традицију, што стоји изван простора у којем смо и времена из којег смо.

Писац бога Марса

Калајић сматра да рат није само разарање, него и радикална позиција, тачка у којој почиње стварање новог. Но, он за Калајића није никаква богомдана чињеница, већ израз трагичне немогућности човечанства да схвати суштину сопствене егзистенције. Отуда и истинску вредност рат добија само под условом да се након њега човек правилно одреди према спасењу, као суштини историје. За Калајића рат није ни „светска хигијена“. Штавише, идеја о рату као „прочишћењу“ за њега је „глупост“, будући да рат увек, „а поготову у добу модерне технологије“, „погађа и односи најбоље, лишавајући зараћене народе огромног генетског блага“.

[4] Не треба заборавити да је Калајић покушавао да успостави здраве односе и са Хрватима, сматрајући да сваки анестезирани народ има могућност да се из насилног сна пробуди.

Осим писањем, Драгош Калајић бавио се и сликарством. Приказана слика носи назив *Модификација 4* и урађена је техником акрил на платну.

Фото: Народни музеј Србије

Као што не спада у категорију оних „јунака“ који се рату радују, Калајић није ни уз оне који наричу због њега и проглашавају га појавом иманентном палом људском карактеру. Као што нема потребу да се уклапа у теорије о „племенитом дивљаку“, да од човека прави „добро биће“, Калајић нема потребу ни да пориче склоност људске природе ка насиљу и убиству. Вредносно одређење нема никакве везе са признавањем

чињеница, а рат управо то јесте: „вечна константа људске историје“ коју не може „окончати ни највећа мобилизација пацифистичких жеља“.

Но, будући да даје могућност човечанству да правилно сагледа сопствену трагедију и осмисли нови пут ка другачијем, непогибељном циљу, рат, сматра Калајић, јесте „једна позитивна селекција“. Позивајући се на Белу Хамваша, Калајић јасно истиче да рат доноси преко потребну

духовну баријеру којом се људи деле на „две врсте, на оне који су остали заробљеници исконског страха“ и „оне који су га се ослободили“. При томе, тај „страх“ није (само) страх од смрти већ је превасходно страх од живота, односно од живота другачијег од оног који је појединца и колектив довео у стање у којем је. Отуда, пише Калајић, суочен са личним и искуством оних са којима је на фронту боравио, тек на првој линији, пошто се ослободе свих заблуда и лажи, људи почињу да живе аутентичним животом. Под „аутентичним“ Калајић подразумева живот без алгоритама, живот који „не поклања сазнања“, већ се за њих ваља изборити. Рат је управо таква прилика, коју могу на своје добро искористити само они који имају дубљи осећај за живот.

На фронту тај „дубљи осећај“, сматра Калајић, почиње оног момента када се јунак, ратник, уздигне изнад баналности страха. Отуда је прича о рату за Калајића потенцијално и прича о чојству и јунаштву, сведочанство о полету, на исти онај начин на који и Антоан де Сент-Егзипери, ратни приповедач и јунак у којег је Калајић, можда, највише загладан, ствара *Малої ѝринца*. Није рат тај који своди човека на најнижу меру, већ је човек тај који то у рату чини сам са собом. Рат, као и свака друга суштински невољна ситуација у којој се појединац и читави колективи нађу, даје могућност издизања и сведочења сопствене личне духовне снаге. Њиме се, у коначници, трансцендира баналност.

Указујући управо на пример Сент-Егзиперија, Калајић, у свом раду „Писци бога Марса“, исцртава лик јунака-приповедача, сина рата. Писац *Малої ѝринца* није био лажни пацифиста, како обично воле да истичу они који не разумеју суштину рата, он није себи постављао сувишна питања, није се питао „треба ли“ и „за кога“, већ је јуначки, уздижући се изнад баналности разарања и лажног мира, који није друго до издаја нападнуте отаџбине, испуњавао дужност коју налаже љубав. Критички доживљај света, који код Егзиперија није споран, сматра Калајић, за писца и ратног pilota није био разлог да остане изван ратних вихора.^[5] Штавише, након колапса Француске у брзом рату против Немачке, Егзипери је био један од оних који су патили у наметнутој неутралности, опирајући се сваком лажном пацифизму, опирајући се да љубав према ближњем замене саможивошћу, чије су крајње исходиште дезертерство и издаја. Чим су савезничким заузећем Северне Африке створене прилике за то, поново је ушао у авион и у отаџбину се запутио летећи, онако како и приличи ратном pilotу и јунаку.

Калајић је поштен не само према рату и јунацима у њему већ и према онима који о рату говоре и пишу а држе се подаље од линије фронта и разумевања његове сржи. Онај ко у рату није учествовао нема право да о њему говори, поручивао је Калајић и „нашим“, који су, барем током деведесетих, далеко од пушака и топова на сва звона позивали у борбу. Ратни извештач,

[5] Када нам се данас, полазећи са опозиционог становишта према власти, поручује да треба да заузмемо и опозициони став према одбрани земље, требало би се сетити једног домаћег примера – Димитрија Туцовића. Иако критикује политику Николе Пашића и Стојана Протића, Туцовић у последњем писму оцу, директно са фронта, поручује да је читав живот делио своју судбину са судбином свог народа, те да то чини и 1914. године.

ако жели да постане ратни писац и књижевник, који, сматрао је Драгош, једини има духовну снагу да проникне иза баналне материјалне природе рата, мора и сам бити човек духа. У противном, онако како је то радио „осредњи“ Хемингвеј, везаће се за људске слабости и патетику, разумевајући рат искључиво као смрт која не разара само физичку егзистенцију борца већ и духовни, метафизички карактер његовог јунаштва. Зато он, као примере за којима треба поћи у трагању за најбољим „писцима бога Марса“, истиче Ксенофона, Хомера, Аполинера, Еволу, Де Монтерлана, Селина, Фон Саломона, Гумиљова, Хајдегера, Де Шардена, Хамваша, Сент-Егзиперија, Ингера, Малапартеа, Црњанског, Кракова...

Само они који нису били на фронту, сматра Калајић, не могу препознати јунаштво код непријатеља. Само они које у чињењу не покреће љубав и који у љубави не налазе потребу да се превлада баналност света, могу се ограничити на мржњу и дехуманизацију противника. Отуда Калајић, дубоко свестан ко је, шта је и од кога брани своју светињу, презире сејање мржње „према непријатељу с оне стране ватрене линије“.

У говорима и текстовима сведочио је свој отклон од оних који су током ратних сукоба на простору бивше Југославије позивали на потпуно истребљење читавих народа. У „ратним извештајима и сведочењима великих писаца“, писао је Драгош и чврсто се држао тог модела, „није могуће наћи ни позиве на убијање непријатеља. Први повесни, односно, најдревнији сведок таквог етичког правила је Хомер: премда је извесно ратовао у редовима Ахајаца, он је, у *Илијади*, с достојним поштовањем, па и дивљењем, опевао и подвиге тројанских јунака“.

Они који не признају јунаштво непријатеља (а свесни смо да смо и ми Срби као народ дошли у стање у којем је упитно имамо ли снаге да у противнику сагледамо не само опонента већ и јунака) ни сами нису јунаци, а нису ни „писци бога Марса“.

„Како сведочи ратна повест, ратнохушкачке позиве и убилачке наговоре исписивали су само лоши или просечни писци, по правилу из далеке, безбедне или удобне позадине.“

Хушкање на убијања и презрење према свему што непријатељ чини, сматрао је Калајић, део је пропаганде. То није никаква љубав, никаква саможртва, већ израз простог настојања „да се вештачки надомести недостатак ваљаних мотивација за борбу“. Мржња, поручивао нам је Драгош Калајић у јеку најтежих сукоба у Републици Српској Крајини и Републици Српској, одраз је духом слабих и смерница за скретање на пут који завршава у поразу и потпуној катастрофи.

„Један од најтежих задатака борца је када – због неверица или сумњи у ваљаност државе коју треба да брани“ – не може да пронађе мотивацију за додатни напор. Снагу за тај напор, који држава (са својим, најчешће банално материјалистичким интересом) покушава да подстакне једнако баналном пропагандом, истински јунак мора да нађе „у самом себи, у свом уму, у својој души“. Ту Калајић свој апсолутни узор налази у Сент-Егзиперију, који се, у писму од 30. јула 1944, писаном само дан пред последњи лет, с презрењем односи према хушкачима у сопственим редовима и агентима баналне смрти: „Не додирују ме сиђења на мржњу, на безобзирност и на гадости које они зову *усправљањем*... Под опасностима рата ја сам

гољи и огољенији него што се чини могућим. Апсолутно чист. Пре неки дан изненадили су ме ловци. Једва сам им измакао. Осећао сам се тада потпуно блажено. Није да због неког спортског или ратничког делиријума ја више не осећам (опасности), него више не разумем ништа друго до квалитет суштине. Врлина – то је спасити француско духовно наслеђе што почива у библиотеци Карпентраса. То је шетати се, огољен, авионом. То је учити децу да читају. То је пристати да будеш убијен као обичан тесар. Они су отаџбина... Не ја: ја сам од отаџбине. Сирота отаџбина.“

Само овако високо уздигнута свест, коју ће Драгош често називати „аристократском“, пркосећи овешталим појмовима, уроњеним у просту економску моћ, стечену или наслеђену, у стању је да у рату пронађе упоришта снаге сопственог и народног духа. Тај успон, који се највише остварује онда када се услед приближавања смрти човек ослобађа „сваког значајнијег утицаја стрепњи душе за сопствени живот“, Драгош ће приметити и у Републици Српској Крајини. Њени борци на једном од својих тенкова исписаће поруку: *Смрт не боли*. У тој лазаревској и видовданској поруци он није видео позив у смрт, већ у јунаштво, позив на одсуство сваког страха за личну физичку егзистенцију.

Када говори о лошим последицама рата, Калајић настоји да се одвоји од баналности смрти и разарања која, бивајући толико очигледна, није ни тражила посебну елаборацију. Зато он нема много поштовања према онима који након ратова запостављају њихову „вештешку етику“ и у први план стављају слике ужаса. Уместо тога, још једном пред нашим

очима исцртавајући суштину те етике, Калајић настоји да покаже да ли је рат кроз који се прошло донео потребну промену. Осветљава како се спрам те чињенице постављају они који су, надилазећи баналност физичке смрти, успели да допру до „аристократске“, видовданске и егзиперијевске свести.

Ни овде Калајић није без поштења. Посматрајући и искуство сопственог народа, он јасно запажа да немогућност навикавања истинских јунака на стање „мира“ није никакав психолошки поремећај, већ израз носталгије за „доживљеном величином човека“ у рату, величином која у миру нестаје, која у миру не вреди, а јунак жели да је пренесе млађим генерацијама. Управо о том раскораку, чини нам се, писао је и Стеван Јакочевић у својој књизи *Смена генерација*. О њему је у свом обраћању Митровчанима, у Срему 1940, говорио ђенерал Љубомир Максимовић, командант Петог пука Дринске дивизије, ослободилац Срема и Сушака. Тај раскорак, трајна слика немогућности схватања етичке снаге рата као изворишта снаге духа, представља свакако важан сегмент онога што би се у међуратној српској и југословенској политичкој историји могло свести под сукоб „стarih“ и „нових“, односно, како то бележи Калајић, оних чији су идеали, с једне стране, „аристократија“, а с друге – „шпајз“.

У том сукобу нарочито предњаче, правилно запажа Калајић, не они који због својих година нису могли да учествују у рату (па отуда можда и имају право да са мањком разумевања о њему говоре), већ они који су избегли „војну или моралну обавезу да понесу униформу“. Управо они (а за њих Калајић сматра да немају никакво право да о рату говоре) „гаје тешко скривану или

отворену нетрпељивост према повратницима из ратова. Завист и мржња коју самозвани интелектуалци из редова таквог грађанства гаје према мислиоцима и писцима што су се смело одазвали позивима рата је већ пословична“.

Отуда и не чуди то што војници и писци-ратници не само да не могу да се снађу у послератном „миру“ већ га неретко и презиру, као стање које потврђује Драгошеву тезу с почетка нашег текста: да рат није никаква „хигијена“ и да су у њему неретко (и на страни формално победника и формално побеђених) једини победници они који не одустају од баналног схватања живота, у чијем средишту се налази демонско обожавање економије.

„Како сведоче дела великих писаца-ратника, од Дријеа ла Рошела, преко Ернста Јингера и Курција Малапартеа, до Милоша Црњанског“ – пише Калајић – „поглед на свет искањен и уздигнут ватрама рата прозире и трајно презире грађанско друштво и одговарајући поредак вредности, у коме види само владавину наопакости и нискости, бескичмености и кукавичлука.“

Говорећи, коначно, не само о онима на које се угледао, које је по рововима и горама широм Републике Српске и Српске Крајине сусретао, већ и о себи, Калајић ће и својим противницима и онима који желе да му буду пријатељи поручити да се људи који су прошли рат односе према грађанском свету, с пуним правом, „гласом поносне супериорности“. Тај глас заправо је израз „аристократског“ презирања страха за сопствену физичку егзистенцију и лазаревско-египеријевске смирености у моменту последњег узлета, који никада није узлет према непријатељу и смрти, већ према сунцу и спасењу.

Светли ликови из ратних дана

Практичан и одан традицији, Драгош Калајић нема потребу да просто описује фронт и људе на фронту. Управо супротно томе, у својим ратним сведочанствима, које смо читали једнако ватрено колико и стрипове, Калајић трага за „знацима, личностима и идејама“ који упућују на Истину, скривену дубоко изван баналности материје (Калајић, 2005, стр. 5). У том смислу, могу слободно рећи да њега историјски ток и у њему рат, чији је део постао, не оптерећују превише. Калајић се кроз своје записе јавља не као прости хроничар, већ пре свега као књижевник, као онај ко настоји да продере што је могуће дуже и дубље у ходнике историје, у њена упоришта, с јасном намером да открије суштину бића и главни ток позове да се подреди циљу, сведочећи да нема ни смисла ни разлога опирати му се.

Трагајући за одсјајем традиције међу борцима на фронту, а и сам се трудећи да у себи разгали исти пламен, Калајић је присутан у својим причама. У томе и лежи њихова највећа вредност, по томе се оне и издвајају од испразних новинских реферата, из којих се јасно види да аутор није ништа више до записничар на састанку месног партијског одбора или каквог ОУР-а.

Калајићеви књижевни ратни записи нису просто излиставање нечијег животног пута, већ тачке заједничког сусрета јунака и књижевника не само са саборцима на фронту већ и са самим собом. Пре свега са самим собом. Јер, трагајући за дубоким коренима историје, на фронту растерећен потребе да се „уклопи“ у оно што је београдски (и шире) естаблишмент прогласио „животом“, трудећи се да проникне у елементе

који човека наводе на одређени облик мишљења и понашања, Калајић пред своје саборце и публику износи сопствено Ја. Можда још прецизније речено, Калајић, пошто је, по свему судећи, знатно пре већине Срба пронашао сопствена исходишта, има јасну потребу да их пренесе другима, у складу са својом практичном, али не и немислећом природом. Он то не чини гордо, тако што ће се наметнути као некакав учитељ, већ тако што ће та исходишта препознавати у истинским јунацима свог времена, у онима који су са пушком у руци и на фронту били чувари светог у време потпуног краха профаног на српском етничком простору.

Калајић се, према томе, не крије између својих редова. Он не жели да буде „објективан“, што по правилу значи благ. Он зна шта жели, зна куда иде и нема проблем да то јасно истакне. Он то чини не само као припадник српског народа, чији је циљ да на сваком месту оправда све добро и лоше што његови сународници чине, већ пре свега као уметник, сликар, есејиста, који проналази простор и за критику сопствених ратних другова, онако како је то на брдима око Сарајева својевремено чинио и Едуард Лимонов. Шта је природније до да писци као Лидочка и Радован Караџић заједно стану пред распајајућу Европу? Шта је теже од чињенице да је управо тај сусрет људи који нису само упозоравали на „аутостраду пакла и страдања“, већ су у мраку видели јасне обресе могуће будућности, опевала трагична Наталија Медведева, тим истим мраком и том истом трулежи затрована? Управо „трагедија и искуство уче“, писао је Калајић, „да све појаве, увек и свуда, најјасније и најверније изражавају своје формативне и информативне принципе при самим исходиштима, у средиштва настајања“ (Kalajić, 2005, str. 6).

Већ на самом почетку рата, у рушевинама Југославије, Калајић је 20. јуна 1992, у *Дуји*, без икаквог околишања, записао да се свет налази у трећем светском рату, који заправо представља прост наставак онога што је почело 1914. године. У њему су, из својих разлога, у чију оправданост не сумња, увучени у туђе интересе, у значајној мери учествовали и Срби. „Тај рат воде силе 'атлантизма' ради наметања 'новог светског поретка' и свођења човека у ропске кострети економске животиње“; он је механизам којим „плутократска интернационала“, након Великог рата измештена у Америку, настоји да оствари своје „псеудоимперијалне интересе“. Ти интереси врхуне у овладавању евроазијским континентом, „на којем почивају ум и срце света, посматраног под светлом метагеографског симболизма“ (Kalajić, 2024, str. 124).

Рат који се против Срба води и у којем учествују Јово из Лике, Драган са Озрена, Милорад из Далмације, Никола из Срема, заувек уснуо на подрињским котама, говорио је и писао у *Дуји* Калајић, има само један циљ: да што више фрагментише српски простор, да Србе раздружи, смањи њихов број и тако онеспособи било какав будући отпор, који ће кад-тад, био је уверен, кренути из Русије. На неки начин, Калајић је, можемо слободно рећи данас, био у праву. То што до руског отпора није дошло у виду једног националног и конзервативног устанка унутар саме Русије, а против сопствених издајничких псеудолита, како је предвиђао или прижељкивао, данас много више кошта Русе него што кошта Калајићеву могућност предикције (Kalajić, 2024, str. 139). Па ипак, на сасвим необичан начин, Калајић је и ту био у праву, јер је констатовао да ће

Део чланка Драгоша Калајића у Дуги.

Фото: приватна архива

одуговлачење Руса коштати не само Москву већ и Београд, а последично и читав Балкан. Коштаће, у ствари, свесловенски простор, који је Калајић, упркос свему што се на том простору збивало, до свог последњег даха посматрао као (пожељну) политичку целину.

О томе ће он говорити још 1992, у тексту „Ка словенској империји“, у којем ће, између осталог, записати: „Словенским народима (па и онима,

дакле, који се налазе у сукобу на простору бивше Југославије, прим. аутора) прети ново и још горе ропство. Тежину те претње посебно увећава чињеница разоружаности и неспремности словенских народа да се ваљано одупру новом циклусу поробљавања и изабљивања“.

На практичном нивоу, то је рат који Левијатан води против отаџбина, против самог права на отаџбину. Бранећи своју отаџбину на границама

свог етничког простора, који се поклапа с првом линијом одбране Евроазије и где ће се родити нова српска држава, Срби бране то право и те отаџбине и за оне који сопствене растачу, несвесни шта заправо чине (Kalaјић, 2024, str. 197). У том рату, Срби нису ти који руше, већ они који граде. Због тога њихов задатак на фронту и јесте знатно тежи: за разлику од њихових противника, они немају право на „нихилистичку победу“, која се огледа у количини разрушеног, а не у лепоти одбрањеног и изграђеног (Kalaјић, 2024, str. 127). О томе ће, упркос свим изазовима, опирајући се свођењу рата на уништење, Калајић писати већ 1992, у тексту „Ка словенској империји“.

„Нихилистичка победа“ је „привилегија“ оних што, свесни да њихова идеја „новог светског поретка“, ипак, није вечна, а можда чак ни могућа, страхују од казне коју ће им спремити истински победници Великог рата који траје. „Метафорично речено, попут коцкара коме, након низа великих добитака, срећа почиње окретати леђа и који стога хоће да изађе из игре, лишавајући партнере прилике за реванш – и стратези 'новог светског поретка' покушавају да, посредством пропагирања идеја о 'крају историје', прогласе крај партије зване 'историја', зазирајући од противпокрета других сила и нових идеја“ (Kalaјић, 2024, str. 135). Ова Калајићева идеја, настала на трагу анализе написа Френсиса Фукујаме, заправо је једна од најреволуционарнијих његових мисли, актуелна и данас, када се, коначно суочени са својим ограничењима у Авганистану, Украјини, Израелу (уз увек проблематичну Сирију), поборници „новог светског поретка“ заиста суочавају са претњом казне. Ипак, ако желимо да до краја схватимо Калајића, морамо разумети да

нама нису потребне промене режима, већ потпуна метаноја, радикално измењено разумевање света и суштине човечанства.

Тешко је са потпуном сигурношћу рећи да ли су Срби у Републици Српској Крајини и Републици Српској, које је Калајић тако радо посећивао (и ја са њим у неколико наврата), схватили коју улогу заправо имају. Појединачни примери на које Калајић упућује сведоче да би се о томе могло размишљати са пуно основаности. Но, најважније је да разумемо: Калајић је сматрао да се о игрању баш те и такве улоге Срби, на сву срећу, не питају превише. Та улога је судбински везана за њих као граничаре на много широј и већој граници од оне коју је покривала некадашња Крајина са средиштем у војној команди у Бечу. Докле год постоји макар мали број оних који ту улогу разумеју (паралела са монаштвом и идејом о спасењу света више је него прихватљива), Срби ће пронаћи снагу и начин да се одупру. То одупирање, коначно, нема само своју физичку него има и духовну димензију, па Калајић сматра да су Срби победници без обзира на тренутни исход битке коју воде, тим пре што се суштина те битке не може схватити ако се у анализу не укључи и питање спасења душе.

На питање шта чинити ако се жели одупрети „освајачкој стратегији“ Запада, Калајић, кроз примере које даје с прве линије фронта, одговара да је први и најважнији корак на том путу – освешћење. Треба доћи, да се послужимо речима Агнеш Хелер, до „радикалне позиције“, до тачке у којој ће наше саморазумевање морати да претрпи фундаменталне измене. Како те измене нужно значе одвајање од света који има потребу да у наше име и ради нашег „добра“ фабрикује идентитете, оне у

практи, у времену у којем се Калајић нашао (а ни данас, по свему судећи, није другачије), уводе у рат.

Оне који у таквој ситуацији стоје по страни Калајић презире, сматрајући их „злонамерним“ и „заблесављеним“. Они су најгори изданак сопственог времена, слика и прилика света који одбија да се суочи са сопственим распадањем, кривећи гласника који их опомиње на њихово болесно стање. То су људи који не виде да постоје моменти у историји у којима патолошко стање друштва тражи радикално другачију реакцију. Управо је такав један случај Драгош забележио међу српским борцима, на фронту. Наиме, услед комешања на првој линији, група бораца оставила је на положају према муслиманима старијег саборца, који због тешког стања није био у могућности да се брзо креће. Пошто је остао сам, борац се окружио муницијом и оружјем који су око њега остали и почео да дејствује по непријатељу, који је, затечен таквом реакцијом, а немајући сазнања о томе на шта наилази, устукнуо. Кад су се на линију вратили други борци, питали су га одакле му толика храброст. Одговорио је: „Ма каква храброст! Морао сам, бре, да останем, јер сам добро знао да ме ове моје старачке клецаве ноге не би далеко одвеле!“

На ратишта, као извештач, колико знам и колико је говорио и писао Момо Капор, Калајић је често одлазио и „на своју руку“, у зоне које нису биле сигурне и у које је мало ко желео да иде. Па ипак, он тамо није одлазио као авантуриста, већ као неко ко је желео да стави до знања где припада људима пред којима није никакво распадање, већ стварање новог света. У том смислу, Слободан Антонић је у потпуности у праву када у Калајићевом делу проналази „делотворни песимизам“, под којим подразумева „херојски пркос духу времена“

код српских бораца на фронту. У њиховој пожртвованости он је уочавао јасно „етичко начело борбе до последњег, за свет који постоји још само као идеја – јер је потпуно срушен“ (Kalaјић, 2024, str. 57).

Због тога ће Момо Капор у више наврата прибележити да никада није видео човека храбријег од Драгоша Калајића. Ми, који смо га познавали, можемо се сложити с том Капоровом констатацијом, сећајући се Драгошевог чувеног, готово балетског плеса по Сувој Међи изнад Двора на Уни који се одвијао упркос активном дејству непријатеља. На исти начин, трагајући за доказима о могућности презирања смрти и страха за физичку егзистенцију, Драгош је, не осврћући се на опомене својих пријатеља, прелазио брисане просторе на Малом Алану, на Велебиту. Тек да можете да видите како смо се Драгош и ја у лето 1994, прашњавим коридором, седећи у камиону са возачем, провлачили поред хрватских снајпериста, хрлећи ка нашој драгој Бањалуци, где нас је, с ракијом добродошлице, чекао генерал Славко Лисица.

На фронту, Калајић је једнако причао с борцем, обичним радником, пастиром, сељаком једва писменим, као и са представницима италијанског племства, руског песништва и француске философије. Са свима он говори увек и искључиво о једној ствари – о судбини Европе. Разлика је само у томе што негде ти разговори почињу у дубоко усађеним коренима у српској граници и завршавају се на пушчаној мушици, а негде они са те мушице почињу, ширећи се ка непрегледним идејним метапросторима. Док једни до тих простора долазе теоријом и познавањем философије, други их освајају својим јунаштвом и гуслањем на првим линијама фронта. Осећајући да ови први не вреде без искуства ових других, а да другима након јунаштва знање првих

није ни потребно, своју потпуну инспирацију Драгош налази управо на предстражи Евроазије, међу светлим ликовима из рата.

Драгош је волео фронт; да будем до краја прецизан, волео је снажне карактере и јунаке које је затицао у сваком свом контакту са могућом смрти. Дружећи се с ратницима, он је утврђивао себе у презиру према кукавицама, полтронима, компромисерима, фолирантима, паразитима и крадљивцима идеја које је остављао иза себе, по престоничким кулоарима и јаловим пијанкама друштва писаца (Kalaјић, 2024, стр. 34).

Па ипак, плашио се српске малодушности и кроз своје ратне записе опомињао на опасну спремност неких да од свега „лако дигну руке“; нудио је, истовремено, примере јунаштва као позив да се на стази спасења остане. Можда је најлепши такав пример стари пуковник Јездимир Лакићевић, „који је у седмој деценији живота напустио пензионерску наслоњачу пред телевизором, да би ступио у одбрану свог народа, преузевши команду над артиљеријом Херцеговачког корпуса“.

Најлепше Калајићево ратно искуство са војском било је *друјарство*, *камарадство*, за које ће писати да је „не само темељни услов ратничког живота него и његов најдрагоценији заједнички плод, коме сви који су га окусили доживотно остају одани“. То сасвим специфично *друјарство*, толико различито од оног комунистичког, суштински безвредног и безначајног, само се на фронту може доживети. Читаоци Драгошевих записа у *Дуји* могли су да га наслуते: „нема никакве разлике у домену достојанства између племића и ратара, интелектуалца и радника, сина богаташа и сина сиротиње“.

Као такво, поручивао је Калајић, то *друјарство* није ништа ново за Србе. Заправо, оно је

есенција егалитарности, толико присутне у српској политичкој култури. Да ништа друго није понудио до свести о томе да српска тежња за једнакошћу и не долази од просветитељских лажних идеала и комунистичких идеолошких искривљења, већ из ратничког, заветног *камарадства*, испунио би своју дубоку етичку мисију.

„Нихилистичке победе“ наших непријатеља – које се управо ових дана, када стављам тачку на ове скромне редове, обележавају по хиподромима у Хрватској, на книнској тврђави и тврђави (само)обмане у Сребреници – у том смислу већи су порази од нашег, материјално опипљивог. У тој истини коју је за нас открио Калајић, чини ми се, и данас, три деценије након пада Крајине и две деценије након Драгошеве смрти, налази се извор снаге која нам је потребна, уколико желимо да опстанемо и коначно победимо.

Учитељ, пријатељ и тежак савезник

Драгош Калајић био је учитељ не зато што смо се заљубљено и некритички односили према његовој ерудицији и лепоти духа, већ отуда што у разговору, како са нама, тако и са широм публиком, није имао потребу да подилази било коме, па ни српским националистима, од којих би се могло очекивати да ће га најинтензивније читати. Он јасно и реско износи своје ставове, с којима се они што га читају могу сложити и поћи за њим, а могу га се и одрећи и остати по страни.

Управо отуда, Калајић је своју оштрицу неретко окретао управо ка српским националистима, посебно ка онима којих је током деведесетих било

напретек, а који су ову идеју доживљавали као банални експанзионизам. Уместо таквог, лажног национализма, Калајић је писао и говорио о национализму као одбрани „од пошаста либералног капитализма“, који је у моменту колапса комунистичког Истока јасно истакао своје колонијалне „и освајачке пориве“ (Kalajić, 2024, str. 83). Експанзионистички национализам, поручивао је Калајић Србима, само је „псеудоимперијализам“, који нити мари за сопствена исходишта, нити почива на традицији, већ постоји једино као део „јудео-протестантског“ културног круга декадентног Запада.

Драгош Калајић је био пријатељ не зато што је радо био ту за сваку нашу потребу, већ зато што је све оно што је говорио, било то угодно за наше уши и душе или не, говорио из љубави, без задње намере и пакости. Зато смо са пуном пажњом промишљали о његовој идеји да сваки здрав национализам (а он је желео да српски, који се у то време обнављао, буде баш такав) има обавезу да се јасно, теоријски и практично одреди спрема три питања: да ли доноси добробит сопственом народу; да ли пружа благодат и другим народима; да ли садржи довољно духовне снаге да учествује „у стварању новог културно-цивилизацијског круга и циклуса“ (Kalajić, 2024, str. 206–207). До данас

нисам сигуран да можемо позитивно одговорити на ова питања, по свему фундаментална.

Коначно, Драгоша Калајића није лако имати за савезника. Оштар и увек свој, он нас је терао да се питамо, да се загледамо дубоко у душу и признамо сопствене недостатке. Смрћу одвојен од нашег времена, он оставља могућност да се питамо на чијим би позицијама био у данашњој располућеној Србији. Трагати за одговором на то питање нарочито је тешко ако се узме у обзир да су се његови пријатељи, како то већ бива, нашли на различитим, међусобно супротстављеним странама.

Пошто се све „калајићевске“ стране сматрају националним, можда би нам поновно трагање за одговорима на три питања о национализму помогло да се, подељени и расцепкани, нађемо на истом послу. На том послу одбране Евроазије, ови Калајићеви записи о рату и из рата, који сведоче не само о идеалима чојства и јунаштва него и о падовима, малодушности, издаји и небризи, могу бити драгоцен савезник. Могу бити још један оквир, преко потребни, који ћемо у одсудном моменту ставити у пушку и запуцати у истог непријатеља ка којем је своје лице окренуо и ка којем са небеских висина и даље гледа наш учитељ, пријатељ и савезник Драгош Калајић.

References/Литература

- Danilevsky, N. J. (2007). *Russia and Europe*. Beograd: Nolit, Dosije. [In Serbian]
 Dugin, A. (1999). *A New Hyperborean Revelation*. Beograd: SKC. [In Serbian]
 Dugin, A. (2004). *Basics of Geopolitics: Thinking Spatially 2*. Beograd: Ekspres. [In Serbian]
 Dugin, A. (2004). *Fundamentals of Geopolitics: The Geopolitical Future of Russia 1*. Beograd: Ekspres. [In Serbian]
 Evola, J. (2010). *Revolt against the Modern World*. Čačak: Gradac. [In Serbian]

- Fukuyama, F. (1997). *The End of History and the Last Man*. Podgorica: CID. [In Serbian]
- Huntington, S. (1998). *Clash of Civilizations*. Podgorica: CID. [In Serbian]
- Kalajić, D. (2005). *Russia Rises (second amended edition)*. Beograd: "Nikola Pašić". [In Serbian]
- Kalajić, D. (2024). *Kalajić: Visions and Ideas*. In: B. Matić. Beograd: Catena Mundi. [In Serbian]
- Mackinder, H. (2009). *Democratic Ideals and Reality: A Study of the Politics of Reconstruction*. Beograd: Metaphysica. [In Serbian]
- Subotić, M. (2004). *Russia's Way: A Eurasian Perspective*. Beograd: Plato. [In Serbian]
- Zyuganov, G. (1999). *Russian Geopolitics*. Beograd: NKPJ & Kultura. [In Serbian]
-

Nebojša R. Kuzmanović

Archives of Vojvodina
Novi Sad (Serbia)

Dragoš Kalajić – A Serbian critical attitude towards western culture and civilization

Summary

Through the presentation of Dragoš Kalajić's journalistic texts with the subject of war, as well as by emphasizing Kalajić's participation in war conflicts during 1992-1995, the author strives to point to the basic corpus of values by which Kalajić was guided in life and which he fiercely defended, as well as to the higher, literary quality of his war reports. Analyzing Kalajić's understanding of war and the place allotted to the writer in war, the author gives a clear picture of Kalajić's "ideal" war correspondent, "the writer of God Mars". He dedicates special attention to Kalajić's observations regarding the character and spiritual strength of the fighters, who are the main bearers of the values about which he leaves a trace. In the conclusion, the author also gives a personal evaluation of Kalajić's war records, as well as of the character of the war correspondent/writer standing behind them.

Keywords: Dragoš Kalajić, war, Saint-Exupéry, Krajina, aristocracy